

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ความคาดหวังของสังคมกับพฤติกรรมและบทบาทความเป็นผู้หญิงในชุมชน ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจและใช้เป็นแนวทางในการวางกรอบความคิดเพื่อช่วยให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความคาดหวังของสังคมกับพฤติกรรมและบทบาทความเป็นผู้หญิงในชุมชนได้อย่างละเอียด แนวคิดและงานวิจัยเหล่านี้ประกอบด้วย

1. แนวคิดการแบ่งบทบาทหญิง-ชาย
2. แนวคิดการขัดเกลาบทบาททางเพศ
3. แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม
4. แนวคิดเรื่องระบบคิด ความเชื่อและค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและสถานภาพของหญิงและชาย
5. แนวคิดเรื่องการครองความเป็นใหญ่
6. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร
7. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อ
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการแบ่งบทบาทหญิง-ชาย

บทบาท หมายถึงการแสดงพฤติกรรมตามสิทธิและหน้าที่ตามสถานภาพนั้น ๆ บทบาทมีผลกระทบเมื่อต้องการสื่อสัมพันธ์กับบุคคลคนใดคนหนึ่ง นักสังคมวิทยามีความเห็นว่า บทบาทเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายนอกตัวหรือเป็นสภาพแวดล้อมของบุคคล ในทัศนะนี้บทบาทจึงเป็นส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานที่สมาชิกจะต้องยึดถือร่วมกัน และบุคคลจะต้องแสดงบทบาทตามความคาดหวังของสังคมที่กำหนดไว้แน่ชัดแล้ว เช่น ผู้ชายต้องแสดงพฤติกรรมตามความคาดหวังของสังคม แตกต่างกับผู้หญิง บทบาทเป็นหน่วยทางโครงสร้างของระบบทางสังคมอีกหน่วยหนึ่ง อันประกอบไปด้วยบรรทัดฐานซึ่งเชื่อมโยงกันชุดหนึ่ง สำหรับการทำหน้าที่เฉพาะเจาะจงของระบบ

“ตำแหน่ง”หรือสถานภาพประกอบไปด้วย “บทบาท” ชุดหนึ่ง และเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึง “ที่ตั้ง” ของบุคคลนั้น ๆ ในระบบทางสังคม ลักษณะความถ้อยทีถ้อยอาศัยของบทบาททำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ของระบบเข้าด้วยกัน “ความถ้อยทีถ้อยปฏิบัติทางบทบาท” หมายความว่า การกระทำบทบาทหนึ่งพาดถึงหรือกำหนดให้มีการกระทำของอีกบทบาทหนึ่ง เช่น บทบาทของสามีจำเป็นต้องมีบทบาทของภรรยา ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลคนอื่น บุคคลจะต้องพิจารณาตนเองและคนอื่นว่าเป็นเจ้าของ “สถานภาพ” บางชนิดและเขาได้ใช้สิ่งที่เขาได้เรียนรู้ว่าอะไรเป็นความคาดหวัง ซึ่งผูกพันกับสถานภาพนั้น ๆ และเป็นเครื่องแนะแนวทางการกระทำของเขา

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2537, หน้า 4-5) เสนอว่า โครงสร้างสังคมไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันได้จัดแบ่งหน้าที่ให้ผู้หญิงและผู้ชายเอาไว้แน่นอน ผู้หญิงมีหน้าที่ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ต้องรับผิดชอบด้านชีวิตความเป็นอยู่และความอยู่รอดของตนเองและทุกคนในครอบครัว ส่วนผู้ชายนั้นมีหน้าที่แสวงหาเกียรติยศชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ซึ่งจะได้มาจากมิติด้านศาสนา วัฒนธรรม และการเมือง (เข้ารับราชการและบวช) นอกจากนี้ สังคมไทยยังได้จัดลำดับคุณค่าของมิติต่าง ๆ เอาไว้ด้วยโดยถือว่าบทบาทการแสวงหาชื่อเสียงเกียรติยศนั้น มีคุณค่ามากกว่า บทบาทการหาเลี้ยงครอบครัว ดังนั้นสถานภาพของผู้หญิงจึงต่ำกว่าชาย และยังได้กล่าวอีกว่า แนวคิดในการจัดโครงสร้างสังคมดังกล่าว สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมของไทยได้ เช่น การที่พี่สาว น้องสาว ต้องรับผิดชอบภาระการหาเลี้ยงครอบครัว (หาเงินเวลาพ่อแม่เจ็บป่วย ส่งเสียให้น้องชายเรียน ให้พี่ชายบวช) แม้แต่สาเหตุส่วนหนึ่งของการเป็นโสเภณี ก็มาจากหน้าที่ความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจของผู้หญิงที่มีต่อครอบครัว โครงสร้างดังกล่าวนี้จึงเป็นต้นตอของความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาคและเอารัดเอาเปรียบระหว่างหญิงชายในสังคม

ในทางจิตวิทยา E. Jones และ H. Gerard (อ้างใน วันวิสาข์ โภมลกระหนก, 2539, หน้า 11) เห็นว่า บทบาทเป็นแนวคิดของบุคคลที่แสดงออกหรืออีกทัศนะหนึ่งคือแนวคิดและการกระทำของบุคคลที่กระทำตามแบบแผนทางสังคม โดยทั่วไปบทบาทมี 2 ชนิดคือ บทบาทที่คาดหวังและบทบาทที่เป็นจริง

1. **บทบาทที่คาดหวัง** เป็นบทบาทที่สมาชิกในองค์การสังคมต้องแสดงบทบาทอย่างใดอย่างหนึ่งตามความคาดหวังขององค์การ สมาชิกคนอื่นมักจะเฝ้ามองคาดหวังการแสดง

บทบาท องค์การควบคุมอยู่ว่าคุณแสดงบทบาทตามความต้องการขององค์การหรือไม่ ถ้าหากว่าบทบาทที่แสดงออกมาเป็นไปตามที่คาดหวังก็จะเกิดความพึงพอใจ แต่ถ้าบทบาทที่แสดงไม่เป็นไปตามความคาดหวังก็อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้

2. บทบาทที่เป็นจริง อาจเหมือนหรือแตกต่างกับบทบาทที่คาดหวังก็ได้ ผู้แสดงบทบาทอาจแสดงได้ตามความต้องการและของเพื่อนสมาชิกในองค์การหรือไม่ก็ได้

การวิจัยนี้นำทฤษฎีบทบาทมาช่วยเป็นกรอบในการทำความเข้าใจและพิจารณาบทบาทของผู้หญิงในชุมชน เพื่อสามารถพิจารณาได้ว่าผู้หญิงในชุมชนมีบทบาทที่ถูกกำหนดไว้แล้วเฉพาะตัว เช่น ผู้หญิงจะต้องมีบทบาทในการเป็นภรรยา แม่ แม่บ้าน โดยมีกลุ่มกิจกรรมประเภทงานบ้าน เช่น ประณีตศิลป์ เลี้ยงดูบุตร ดูแลความสะอาดเรียบร้อยภายในบ้าน

แนวคิดการขัดเกลาบทบาททางเพศ

นับจากอดีตจนถึงปัจจุบันเราจะเห็นว่า ผู้ชายและผู้หญิงจะมีพฤติกรรมและการแสดงออกที่แตกต่างกัน ความแตกต่างดังกล่าวไม่เพียงเป็นความแตกต่างทางด้านร่างกายเท่านั้น แต่ยังมี ความแตกต่างทางด้านบุคลิกภาพ สติปัญญา ความสามารถ ฯลฯ ซึ่ง Scanzoni (อ้างแล้ว, 2539, หน้า 12) กล่าวว่า การที่เราคาดหวังว่าคุณจะมีพฤติกรรมเช่นไร โดยพิจารณาจากว่าคุณคนนั้นเป็นเพศชายหรือหญิง ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับบรรทัดฐานทางสังคม บรรทัดฐานทางสังคมนี้จะเป็ นมาตรฐานในการกำหนดว่าเพศหญิงควรมีพฤติกรรมเช่นไรจึงเหมาะสมหรือเพศชายควรมีพฤติกรรมเช่นไรจึงเหมาะสม เช่น บุคคลที่อยู่ในสถานภาพของบิดามารดา บรรทัดฐานที่เชื่อมโยงอยู่กับสถานภาพของบิดามารดา ก็คือ การอบรมเลี้ยงดูบุตร หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่ง สถานภาพทางสังคมอย่างหนึ่งที่เชื่อมโยงกับบรรทัดฐานทางสังคมมักกำหนดไว้ว่า ผู้ชายจะต้องมีความเข้มแข็ง อดทน กล้าหาญ เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ส่วนบุคคลที่มีสถานภาพเป็นผู้หญิงจะถูกคาดหวังจากสังคมว่า จะต้องมีความอ่อนหวาน นุ่มนวล มีหน้าที่ดูแลบ้าน

ในสังคมไทย เพศชายและเพศหญิงจะได้รับการอบรมขัดเกลามาในลักษณะที่แตกต่างกัน เด็กหญิงมักถูกสอนให้อ่อนหวาน นุ่มนวล ให้มีความเป็นกุลสตรีเป็นแม่บ้านแม่เรือน ส่วนผู้ชายมักถูกสอนให้มีความเข้มแข็งอดทน เป็นผู้นำปกป้องคุ้มครองเพศหญิงซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอ กล่าวดังคำพังเพยที่ว่า "ผู้ชายคือช้างเท้าหน้า ผู้หญิงคือช้างเท้าหลัง" ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิงเป็นผลมาจากสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าอย่างอื่น นั่นคือ ชายและหญิงไม่ได้เกิดมาเพื่อมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน แต่บุคลิกภาพที่แตกต่างกันเป็น

ผลมาจากการขัดเกลาทางสังคม การขัดเกลาทางสังคมเป็นกลไกควบคุมสังคมที่แพร่หลาย เพราะบรรทัดฐานทางสังคมได้กำหนดไว้โดยสมาชิกเดิมของกลุ่ม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันระหว่างสมาชิกของกลุ่ม สำหรับการขัดเกลาบทบาททางเพศนั้น สังคมจะทำหน้าที่ขัดเกลาหรืออบรมสั่งสอนและแนะนำสมาชิกใหม่ ให้รู้จักกฎเกณฑ์อันเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม เป็นความจำเป็นอันหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ทุกสังคมจะต้องจัดให้สมาชิกใหม่ได้เรียนรู้ถึง "โครงสร้างของการกระทำ" ซึ่งแต่ละสังคมมีอยู่ บุคคลเกิดใหม่หรือเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของสังคมจะต้องได้รับการสั่งสอนหรือแนะนำให้รู้จักกฎเกณฑ์ของสังคมเดิม อย่างน้อยจะต้องรู้ถึงขนาดที่จะสามารถสื่อสารกับเพื่อนสมาชิกสังคมเดียวกันในเรื่องชีวิตประจำวันและเรื่องการค้าขายในสังคมโดยทั่ว ๆ ไปได้ กฎเกณฑ์กำหนดพฤติกรรมทางสังคมในด้านต่าง ๆ รวมทั้งความหมายสำคัญหรือสิ่งที่เป็นหัวใจสัญลักษณ์ของสังคม เพศชายหรือหญิงมีความเชื่อมโยงกับบรรทัดฐานทางสังคม บรรทัดฐานทางสังคมเป็นสิ่งกำหนดว่าเพศหญิงควรมีพฤติกรรมเช่นไร หรือเพศชายควรจะมีพฤติกรรมเช่นไร บรรทัดฐานทางสังคมนี้มีความเชื่อมโยงกับสถานภาพของบิดามารดา ก็คือการอบรมเลี้ยงดูบุตร บทบาททางเพศ สถานภาพทางสังคมอย่างหนึ่งที่เชื่อมโยงกับบรรทัดฐานทางสังคมชุดหนึ่ง เช่น บุคคลที่มีสถานภาพเป็นผู้ชายก็มักจะถูกคาดหวังจากสังคมหรือบรรทัดฐานจากสังคมมักกำหนดไว้ว่าจะต้องมีความเข้มแข็ง อดทน กล้าหาญ เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ส่วนบุคคลที่มีสถานภาพเป็นผู้หญิงจะถูกคาดหวังจากสังคมว่า จะต้องมีความอ่อนหวาน นุ่มนวล มีหน้าที่ดูแลบ้าน ในสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน เพศชายและเพศหญิงจะได้รับการอบรมขัดเกลาในลักษณะที่แตกต่างกัน เด็กผู้หญิงมักถูกสอนให้อ่อนหวาน นุ่มนวล ให้มีความเป็นกุลสตรี เป็นแม่บ้านแม่เรือน ส่วนผู้ชายมักถูกสอนให้มีความเข้มแข็ง อดทน เป็นผู้นำ ปกป้องคุ้มครองเพศหญิงซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอกว่า

สังคมได้สร้างความเชื่อเรื่อง "การแตกต่างทางเพศ" และ "บทบาททางเพศ" ขึ้นมาแล้ว สังคมก็มีกระบวนการทางสังคม 2 กระบวนการที่ช่วยสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกคนรุ่นหนึ่ง กระบวนการขัดเกลาทางสังคมและกระบวนการควบคุมทางสังคม กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เช่น เด็กผู้หญิงต้องเล่นตุ๊กตา เด็กผู้ชายต้องเล่นปืน ซึ่งกระบวนการขัดเกลาที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบเอาอย่างการให้รางวัลและการลงโทษ เป็นการถ่ายทอดทางอุดมการณ์และภาคปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวัน กระบวนการควบคุมทางสังคม เช่น หญิงที่ไม่มีลักษณะเป็นหญิงตามที่สังคมได้สร้างภาพพจน์ให้จะเป็นผู้หญิงนอกคอก ไม่ได้ จะได้รับการประณาม (กาญจนา แก้วเทพ, 2536, หน้า 88) โบว์วัวร์ (Beauvoir) กล่าวว่า เรานั้นมิได้เกิดเป็นผู้หญิงหรอก หาก

แต่ได้มากกลายเป็นผู้หญิงในภายหลัง การทำหน้าที่ของสถาบันในสังคมก็คือ การก่อสร้างความเป็นผู้หญิงให้เกิดขึ้น (อ้างแล้ว, หน้า 10) กลไกทางสังคมที่เป็นเครื่องมือในการขัดเกลาทางสังคม จนเป็นแบบอย่างของการกระทำการสร้างคนหรือสถาบันทางสังคม จะเป็นระบบคุณค่าในสังคมเช่น ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมและวัฒนธรรมในชุมชนที่เป็นกำหนด หรือขัดเกลาทางสังคมที่ก่อให้เกิดภาพของผู้หญิงด้วย

แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมนั้น เป็นกระบวนการของการเรียนรู้ที่จะมีชีวิตรอยู่อย่างคนในสังคมซึ่งตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เป็นกระบวนการที่มากกว่าการศึกษาอย่างเป็นทางการ แต่หมายรวมถึงการยอมรับทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรม อุปนิสัยและทักษะ ซึ่งไม่เพียงจากโรงเรียนเท่านั้น หากแต่ยังได้รับจากครอบครัว สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เกิดเป็นความหลากหลายในการขัดเกลาบุคคลโดยมีความมุ่งหมายที่จะเป็นกระบวนการเชื่อมบุคคลและสังคมเข้าด้วยกัน เพื่อให้สมาชิกเกิดภาวะความรับผิดชอบร่วมกันและผูกพันยึดมั่นในคุณค่าและปฏิบัติตาม ทั้งนี้เชื่อว่าการเป็นสมาชิกของสังคมหรือองค์การจะสมบูรณ์เมื่อผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยมีตัวขัดเกลาเป็นตัวส่งผ่านแบบแผนทั้งหลาย จนสามารถใช้ระบบสัญลักษณ์ที่องค์การนั้นกำหนดเป็นความหมายร่วมตามบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง และสั่งสมเอาประสบการณ์และความชำนาญเหล่านี้ไว้ จนสามารถเป็นตัวแทนที่จะส่งผ่านไปสู่มหาชิกรุ่นต่อไปได้

ในบรรดานักสังคมวิทยามีความเห็นพ้องต้องกันประการหนึ่งว่า การขัดเกลาทางสังคมทำหน้าที่ในการดำรงรักษากลุ่มทางสังคม โดยมุ่งส่งเสริมการดัดแปลงตนเองของบุคคลต่อกลุ่ม ดังนั้นการถูกขัดเกลาทางสังคมก็คือ การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมนั่นเอง หรืออาจกล่าวโดยทั่วไปได้ว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่เชื่อมบุคคลกับสังคมเข้าด้วยกัน มองในแง่ดังกล่าว การขัดเกลาทางสังคมจึงมีผลดีต่อทั้งบุคคลเองและสังคม การกล่าวในเชิงเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า ผลทั้งหลายจากการขัดเกลาทางสังคมมีแต่ข้อดีหรือมีภาระหน้าที่ หากแต่หมายถึงถึงว่า การขัดเกลาทางสังคมสนองภาระหน้าที่สำคัญบางประการสำหรับกลุ่มทางสังคมและบุคคล

การขัดเกลาทางสังคมจะเป็นกระบวนการที่มีความมุ่งหมายเพื่อ

1. เป็นกลไกการผลิตซ้ำทางสังคมและวัฒนธรรม
2. เป็นกลไกแห่งการควบคุมทางสังคม เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มถูกนำไปปฏิบัติตามวิถีทางของกลุ่มโดยสมัครใจหรือไม่ก็ตาม โดยทำให้บรรทัดฐานและค่านิยมต่าง ๆ ของกลุ่มกลับกลายเป็นบรรทัดฐานและค่านิยมของตนเอง (โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม)
3. เป็นรากฐานแห่งการเรียนรู้บทบาท เนื่องจากเราเกิดความเข้าใจธรรมชาติของโครงสร้างทางสังคมและตำแหน่งของเราภายในโครงสร้างดังกล่าว รวมทั้งความคาดหวังต่าง ๆ สำหรับคนในตำแหน่งแห่งงานนั้น
4. เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับวิถีทางที่เราก่อรูปอารมณ์ และเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์ของเรา เหตุผลเพราะเราเคยเป็นใครและเราจะเป็นอย่างไรต่อไป เป็นสิ่งที่ผุดขึ้นจากเตาหล่อหลอมแห่งประสบการณ์ที่เราเรียกว่า "กระบวนการขัดเกลาทางสังคม"

สุพัตรา สุภาพ (2526, หน้า 80) มองการขัดเกลาทางสังคมว่า เป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ที่กลุ่มหนึ่ง ๆ กำหนดขึ้นหรือวางไว้เพื่อเป็นแบบแผนปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง ซึ่งการขัดเกลาอาจจะออกมาในรูปการกล่อมเกลาทางสังคม ซึ่งมีกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่เพื่อให้สมาชิกในสังคมได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนที่กลุ่มหนึ่ง ๆ กำหนดหรือวางไว้เพื่อเป็นแบบแผนของการปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง การขัดเกลาทางสังคมมี 2 วิธีคือ

1. การขัดเกลาโดยตรง เป็นการขัดเกลาที่ต้องการให้บุคคลปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนที่กลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้เพื่อให้บุคคลสามารถวางตัวได้ถูกต้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ การขัดเกลาโดยตรงจะพบเห็นเสมอในครอบครัว วัด โรงเรียน โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันพื้นฐานที่ขัดเกลามนุษย์ให้รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ หรืออะไรถูกอะไรผิด เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างลึกซึ้งและมีอิทธิพลต่ออารมณ์ทัศนคติและความประพฤติของเด็กอย่างยิ่ง เพื่อจะได้วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสม
2. การขัดเกลาโดยอ้อม เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้โดยธรรมชาติของบุคคลเอง เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามที่เหมาะสม และได้รับการยอมรับจากสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ อาทิเช่น เด็กเลียนแบบการแสดงของพ่อแม่เพื่อเรียนรู้มารยาทจากเพื่อนกลุ่มเดียวกัน

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกลไกควบคุมทางสังคมที่ให้เป็นไปตามบรรทัดฐานทางสังคมได้กำหนดไว้ และได้รับการขัดเกลาทางสังคมมาก่อน และโดยจะถูกสมาชิกเก่าควบคุมพฤติกรรมจนได้รับการยอมรับเข้าสู่กลุ่ม เจื่อนไขที่ทำให้การขัดเกลาทางสังคมมากขึ้นกับระดับความสนใจของสมาชิกใหม่ที่จะมาเป็นสมาชิกกลุ่ม เมื่อสมาชิกใหม่กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของกลุ่ม เขาก็มีสิทธิในการควบคุมซึ่งกันและกัน เพราะขณะที่เขาได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากบุคคลอื่นนั้น บุคคลอื่น ๆ ก็ได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากเขาด้วย การกล่อมเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการทางการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ และช่วยให้บุคคลในสังคมสามารถมีชีวิตร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี แต่ในสังคมประกอบไปด้วยคนหมู่มาก จึงมีความจำเป็นต้องมีตัวแทนของสังคมทำหน้าที่เป็นผู้ให้การกล่อมเกลาบุคลิกภาพของสมาชิก ซึ่ง สุพัทธรา สุภาพ (2538, หน้า 42-44) กล่าวว่า มีตัวแทนการขัดเกลาอยู่ 6 กลุ่มคือ

1. ครอบครัว จัดว่าเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมในการให้การอบรมบ่มนิสัยและพัฒนาพฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างดี ซึ่งการอบรมของครอบครัวทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ทางตรงก็เป็นการบอกสอนกันตรง ๆ ว่า อะไรดีไม่ดี อะไรควรไม่ควร ส่วนการอบรมทางอ้อมเป็นการอบรมแบบไม่เป็นทางการ อาจเป็นการเลียนแบบหรือรับไปโดยไม่รู้ตัว
2. กลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของวัยรุ่นเป็นอย่างยิ่ง เพราะเด็กในวัยนี้มีความต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนที่ตนเองเข้าร่วมอยู่ด้วย อาจมีการเลียนแบบท่าทาง พฤติกรรมหรือเครื่องแต่งกายที่บ่งบอกว่าเป็นพวกเดียวกัน
3. โรงเรียน เป็นเสมือนบ้านที่สองของเด็ก และมีอิทธิพลอย่างมากในการพัฒนาบุคลิกภาพรองจากครอบครัว แต่ปัจจุบันเด็กสมัยใหม่จะใช้เวลายาวนานในโรงเรียนในการเรียนรู้ความคิดและวิชาการต่าง ๆ เพื่อความก้าวหน้าของชีวิตและเนื่องจากเด็กต้องศึกษาเล่าเรียนหลายปีในแต่ละระดับ ทำให้เด็กได้รับคุณค่าและความรู้บางอย่างทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัว
4. กลุ่มอาชีพในสังคมมีกลุ่มอาชีพที่แตกต่างกันและแต่ละกลุ่มก็มีคุณลักษณะที่เฉพาะแตกต่างกันไป การถ่ายทอดหรือการขัดเกลาจึงอาจยากกว่าเด็กเพราะส่วนมากเป็นผู้ใหญ่ซึ่งแต่ละคนมีความคิดเป็นแบบฉบับของตนเองอยู่ในใจ
5. ตัวแทนทางศาสนา เป็นตัวแทนที่ขัดเกลาคนหรือแนะแนวทางให้คนมีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นเป้าหมายในการกระทำ ตัวแทนทางศาสนาได้แก่ วัดวาอาราม พระ นักบวช ผู้สอนศาสนา ในบางสังคมอาจรวมถึงผู้อาวุโสที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

6. สื่อมวลชน มีหลายประเภท เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ ซึ่งมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมแก่มนุษย์ในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ความคิด ความเชื่อ แบบของความประพฤติ อิทธิพลของสื่อมวลชนนี้จะมีมากน้อยเพียงไร ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้มีเหตุผล เจตคติต่อสิ่งที่ตนได้รับแตกต่างกันไป ชาวสารที่รับจึงมีทั้งการยอมรับหรือไม่ยอมรับ หรือการวางเฉย ไม่ว่าจะปฏิกิริยาแบบใดก็ตาม อย่างน้อยก็เป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของคนบางกลุ่มและต้องการความรู้ของบุคคลอีกส่วนหนึ่ง

ตัวแทนที่กล่าวมาทั้งหมดมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลที่สังคมต้องการเพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป โดยสรุปก็คือ การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่วิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างวิถีชีวิต กระบวนการเพื่อช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ องค์ประกอบที่สำคัญคือ ความรู้หรือภูมิปัญญาพื้นฐาน การปฏิบัติตามอย่างผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบททางสังคม และวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริงได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การคมนาคม และการติดต่อที่สะดวกยิ่งขึ้น ทำให้วิธีการหลายอย่างในกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมถูกปรับตามความต้องการและสภาพท้องถิ่นที่เป็นจริงของชาวบ้านในท้องถิ่น

การควบคุมทางสังคม

การควบคุมทางสังคม หมายถึง กระบวนการสร้างและรักษาไว้ซึ่งระเบียบของสังคม ซึ่งหมายรวมถึงการแสดงออกของพฤติกรรมที่คนในสังคมหนึ่งพึงกระทำต่อกันและกัน ฉะนั้นระบบการควบคุมทางสังคมของแต่ละสังคมจึงแตกต่างกันออกไปตามพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มและการควบคุมทางสังคมนี้เองที่จะเป็นตัวกำหนดว่า บุคคลนั้นควรจะดำเนินชีวิตอย่างไร ทำอย่างไรและเมื่อฝ่าฝืนแล้วจะได้รับโทษอย่างไร

การควบคุมทางสังคมเชื่อมโยงกับความต้องการของมนุษย์โดยเฉพาะทางสังคม Morgan (อ้างใน วันวิสาข์ โทมลกระหนก, 2539, หน้า 19) กล่าวว่า มนุษย์มีความต้องการทางสังคมอยู่ 2 ประการคือ ความต้องการผูกพันกับผู้อื่น และความต้องการทางสถานภาพ ซึ่งเป็นความต้องการที่หลากหลาย สังคมจึงมีการส่งเสริม สนับสนุนให้การบำบัดความต้องการเป็นไปตามแนวทางของสังคมโดยอาศัยตัวควบคุมทางสังคมนั้นคือ การควบคุมทางสังคมที่เปรียบเสมือนประเพณีหรือวิถีชีวิต แต่ลักษณะที่สำคัญของการควบคุมทางสังคมคือ การเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในการควบคุมทางสังคมได้

ซึ่งจะช้าหรือเร็วขึ้นขึ้นอยู่กับสภาพของการควบคุมทางสังคมและบุคคลในสังคมนั้น ๆ ซึ่งการควบคุมทางสังคมแบ่งเป็น 2 ประการคือ

1. การควบคุมที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่

(1) วิถีประชา คือ คุณค่าทางสังคมที่เรายึดถือปฏิบัติด้วยความเคยชินจนเป็นนิสัยประจำโดยทั่ว ๆ ไป โดยคนในกลุ่มนั้นเห็นว่าเป็นปกติวิสัยและถูกต้อง ไม่มีการบังคับให้ปฏิบัติตาม หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ผู้ฝ่าฝืนวิถีประชามักไม่ได้รับการตำหนิอย่างรุนแรงจากสังคมนัก โดยทั่ว ๆ ไปสังคมนักมักจะยินยอมให้บุคคลแสดงคุณค่าทางสังคม ซึ่งเป็นของตนเองได้บ้างพอสมควร หากแต่วิถีชีวิตบ้านหรือวิถีประชานั้น มีหน้าที่สำคัญในการกำหนดพฤติกรรมอยู่ไม่น้อย วิถีประชาจะกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมบางอย่าง หรือกระตุ้นไม่ให้เกิดพฤติกรรมบางอย่าง ซึ่งมีผลให้ปัจเจกชนต้องทำตาม

(2) วินัยจรรยา หรือกฎศีลธรรมหรือจารีต ผู้ฝ่าฝืนวินัยจรรยาที่สังคมกำหนดไว้ หากไม่ปฏิบัติตามก็มักได้รับการตำหนิหรือรังเกียจจากกลุ่ม โดยทั่ว ๆ ไป ส่วนมากมักถูกขูขิบครหา นินทา วิพากษ์วิจารณ์ ดังนั้น วินัยจรรยาจึงมักเป็นข้อปฏิบัติที่มีกฎหรือประเพณี โดยกลุ่มชนในสังคมนั้นเห็นว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ หรือจำเป็นสำหรับการอยู่เป็นกลุ่มชนในสังคมนั้น ๆ เพราะมีศีลธรรมร่วมอยู่ด้วย จึงเป็นกฎที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคม มีการบังคับให้ปฏิบัติและจะมีความรู้สึกร่วมรุนแรงถ้าใครฝ่าฝืน บุคคลจะต้องปฏิบัติเพื่อผลประโยชน์ของสังคม เป็นเรื่องของความผิดถูก ค่านิยมที่ยึดถือและถ่ายทอดสืบต่อกันมา โดยการเลียนแบบและสั่งสอน ทั้งยังถือเป็นข้อห้าม ที่ห้ามไม่ให้กระทำการบางอย่างที่สังคมไม่เห็นด้วย ซึ่งกฎวินัยจรรยาในแต่ละแห่งย่อมมีความแตกต่างกันเพราะมีคุณค่าที่ยึดถือแตกต่างกัน จึงเป็นเรื่องแต่ละสังคมนิยมปฏิบัติตามความเหมาะสมกับสภาพสังคมนั้น

2. การควบคุมอย่างเป็นทางการ

(1) กฎหมาย กฎหมายเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในสังคมที่ซับซ้อน แม้ว่าจะมีกฎศีลธรรม หากแต่ในสังคมที่มีชีวิตผู้คนต้องเผชิญกับการต่อสู้ กฎหมายจำต้องมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งหากมีการฝ่าฝืนขึ้นผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายจะได้รับการลงโทษอย่างแน่นอน โดยกฎเกณฑ์ของบ้านเมืองได้วางมาตรฐานโทษของผู้ฝ่าฝืนไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน ทั้งนี้เพื่อควบคุมพฤติกรรมให้คนอยู่กันโดยความสงบ แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายนั้น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากกฎศีลธรรม

(2) ข้อห้าม เป็นสิ่งที่อบรมสั่งสอนกันมาแต่เล็กน้อยว่า เป็นสิ่งที่ไม่ประพฤติปฏิบัติอย่างเด็ดขาดโดยเฉพาะในสังคมชนบทไทยนั้น การควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้านมักเป็นแบบไม่เป็นทางการ โดยใช้ค่านิยมคุณค่าทางวัฒนธรรมจารีตประเพณี ศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเป็นส่วนหนึ่งของวิถีประชาที่ทำหน้าที่เป็นข้อห้ามในสังคมในรูปแบบของพิธีกรรม มารยาทหรือกฎเกณฑ์ในสังคม

จากแนวคิดเกี่ยวกับสังคมประเพณีอันประกอบด้วย การขัดเกลาทางสังคมและการควบคุมทางสังคม ได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ถึงความเชื่อที่มีผลต่อบทบาททางสังคมของผู้หญิงในชนบทภาคเหนือ ทั้งรูปแบบ วิธีการ บทบาทของบุคคล กลุ่ม องค์กร ตลอดจนกลไก เงื่อนไข ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการขัดเกลานั้น เป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาและสภาพการณ์ของสังคมทั้งจากภายนอกและภายใน

ระบบคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและสถานภาพของหญิงและชาย

ระบบคิด

เทอดศักดิ์ ประชาภิบาล (2527, หน้า 48) ได้สรุปความหมายของระบบคิดจากทัศนะมาร์กซิสต์ว่า ระบบความคิดคือ แบบแผนความรู้สึก ความนึกคิด ความเชื่อ ของผู้คนในสังคมแห่งยุคสมัย ซึ่งเกิดจากจิตสำนึกปลอมแปลง แบบแผนความรู้สึกนึกคิดและความเชื่อดังกล่าวกลายเป็นระบบคิด เมื่อมีการแก่งแย่งให้สภาพการณ์ที่ดำรงอยู่ และระบบความคิดดังกล่าวยิ่งกระจายครอบงำและฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ตลอดจนการแสดงออกของผู้คนในสังคมเมื่อมีการใช้ระบบความคิดนั้นเป็นเครื่องมือทางการเมือง

ระบบคิดที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและสถานภาพของหญิงและชาย ที่ถูกวางเงื่อนไขเอาไว้ นั้น เป็นระบบคิดที่ให้คุณค่ากับเพศชายมากกว่าเพศหญิง เช่น ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ต้องได้รับการปกป้องจากผู้ชาย ผู้หญิงจึงต้องยอมเชื่อฟังและเหมาะสมที่จะทำงานบ้าน เลี้ยงลูก ดูแลสามี ส่วนผู้ชายจะมีความเก่งกล้าสามารถกว่าผู้หญิงทุกอย่าง ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากโครงสร้างสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้ชายย่อมเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคม ระบบคิดที่สะท้อนออกมาจึงมุ่งรับใช้เพศชายเป็นส่วนใหญ่ ดังที่ เทอดศักดิ์ ประชาภิบาล (อ้างแล้ว, หน้า 61) อธิบายว่า ระบบความคิดของสังคมเกิดจากการปฏิบัติการทางสังคมในลักษณะของจิตสำนึกปลอมแปลง ซึ่งได้รับการอธิบายโดยชนชั้นผู้ปกครองผู้มีอำนาจ

และต่อมาผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจได้เสริมสร้างจิตสำนึกปลอมแปลงให้เป็นระบบความคิดที่แตกต่างให้สภาพการณ์ที่ดำรงอยู่ รวมทั้งพยายามให้ระบบความคิดนั้นเป็นเครื่องค้ำจุนอำนาจทางการเมืองของตนด้วยการอธิบายความแตกต่างระหว่างบทบาทและสถานภาพของหญิงและชายในสังคมไทย ได้สะท้อนถึงการพยายามอธิบายเพื่อให้สภาพความแตกต่างระหว่างเพศเป็นสิ่งที่ถูกต้องและสะท้อนให้เห็นระบบคิดที่ให้คุณค่าของเพศชาย

ความเชื่อและค่านิยม

ความเชื่อและค่านิยม เป็นส่วนหนึ่งของระบบคิด สุปล รุจิรพิพัฒน์ และคณะ (2533, หน้า 8) กล่าวว่า ความเชื่อหมายถึง การยอมรับข้อเสนอย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นจริง ซึ่งความเชื่อหรือการยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผล หรือความศรัทธาโดยไม่มีเหตุผล ส่วนค่านิยมหมายถึง การให้คุณค่าต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของคนในสังคมใดสังคมหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่ดี ที่ถูกต้อง เห็นดีเห็นงาม ว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำก่อนสิ่งอื่น ๆ (Landis, อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, หน้า 18) ซึ่งค่านิยมและความเชื่อนี้จะส่งผลต่อพฤติกรรมของคนในสังคมเหมือนกับระบบคิด ความเชื่อและค่านิยม จะมีลักษณะแคบและชี้เฉพาะกว่าระบบคิด

ความเชื่อและค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและสถานภาพของหญิงและชายนั้น หมายถึง ความเชื่อและค่านิยมที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชาย เช่น กาญจนา แก้วเทพ ได้สรุปความเชื่อที่เป็นสาเหตุของการแบ่งงานตามเพศไว้ดังนี้คือ ความเชื่อเรื่องชายเป็นผู้หาเลี้ยง ความเชื่อเรื่องผู้หาคอนเมียคน ความเชื่อเรื่องการเมืองเป็นเรื่องสกปรกสำหรับผู้หญิง ความเชื่อเรื่องผู้หญิงเป็นผู้อยู่ผู้ชายเป็นผู้ไป ความเชื่อเรื่องผู้หญิงเป็นช่างทำหลังและความเชื่อในเรื่องผู้หญิงกับความไม่ถนัดทางเทคโนโลยี ความเชื่อเหล่านี้ล้วนทำให้ผู้หญิงถูกเอารัดเอาเปรียบเมื่อออกมาทำงานในสังคม เพราะสังคมมองว่างานที่ผู้หญิงทำเป็นเพียงงานเสริม จึงได้ค่าแรงถูกเพราะคิดว่าผู้หญิงไม่มีทักษะที่จะทำงานนอกบ้าน

นอกจากนี้ จิราลักษ์ณ์ จงสถิตมัน (2535, หน้า 123) ได้ศึกษาพบว่า ในสังคมล้านนามีความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและสถานภาพของหญิงและชาย คือความเชื่อในเรื่องทวิลักษณ์ เช่น ของต่ำของสูง ความอาวุโสความอ่อนเยาว์ ทิศเหนือทิศใต้ และทิศตะวันออกทิศตะวันตก ส่วนที่ด้อยต่ำจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงผู้หญิง ส่วนที่เหนือกว่าจะเป็นของผู้ชาย และยังมีความเชื่อเรื่องขีดซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานะของหญิงมีครรภ์ ความเชื่อเรื่องผีซึ่งควบคุมพฤติกรรม

ของผู้หญิง ความเชื่อเรื่องวัตรปฏิบัติของแม่ศรีเรือนที่อบรมให้ผู้หญิงยอมรับความเหนือกว่าของผู้ชาย

และยังมีคุณค่าบางอย่างที่สังคมยึดถือ เช่น คุณค่าเรื่องความกตัญญู ซึ่งมีอิทธิพลต่อสถานภาพของผู้หญิงและชาย สังคมชาวล้านนาจะสอนให้บุตรธิดาสำนึกและตระหนักในพระคุณของบิดามารดา และความกตัญญูรู้คุณรวมทั้งการเคารพเชื่อฟังบิดามารดาและญาติผู้ใหญ่ แต่ความคาดหวังในเรื่องความกตัญญูจากลูกชายและลูกสาวจะต่างกัน การบวชของผู้ชายในสังคมทั่วไปก็มักถือได้ว่าได้บรรลุดั้งซึ่งการทดแทนบุญคุณของบิดามารดาแล้ว แต่ผู้หญิงจะต้องมีภาระเลี้ยงดูบิดามารดาต่อไป จนกว่าจะถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ซึ่งค่านิยมนี้จะสอดคล้องกับความคิดของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่กล่าวถึงการแบ่งหน้าที่ของหญิงชายว่า ผู้ชายรับผิดชอบเรื่องศักดิ์ศรี ส่วนผู้หญิงรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ การบวชถือว่าเป็นการนำพาเกียรติยศและศักดิ์ศรีสู่ครอบครัว การปลุกฝังเรื่องความกตัญญูว่าการแสดงความกตัญญูไม่ว่าโดยวิธีใดเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ประกอบกับความเชื่อในเรื่องชะตากรรม จึงทำให้สตรียอมรับอาชีพโสเภณีโดยถือว่าเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ สตรีใดไม่ยอมขายตัวเลี้ยงพ่อแม่จึงถูกมองว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว

นอกจากนี้ยังมีค่านิยม ความเชื่อต่าง ๆ ที่แฝงอคติของสังคมและส่งผลกระทบต่อสภาพและสถานภาพหญิงและชาย เช่น จากการศึกษาภาพของผู้หญิงในบทเพลง พบว่าค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิงมีดังนี้ คุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่ชายหมายปอง ผู้หญิงคือเพศที่สวยงาม หญิงมีค่าที่ความสวย ความสวยและพรหมจรรย์ ผู้หญิงต้องสงวนท่าทีและเป็นฝ่ายสนอง หญิงต้องพึ่งพิงชาย การคบหาชายมากมายเป็นสิ่งที่ชั่วช้า ต้องยึดมั่นในสามี ต้องพอใจในอัตภาพ ไม่เห่อเหิมทะเยอทะยาน ส่วนภาพของผู้ชายในเพลงที่สะท้อนค่านิยมของสังคมนั้น จากการศึกษาของ อมรรัตน์ รัตนภาสุร (2534) สรุปว่าภาพลักษณ์ของผู้ชายในเพลงแบบแรกเป็นภาพของ “คนรัก” หรือ “ชายในฝันของผู้หญิง” ส่วนผู้ชายแบบหลังเป็นภาพของ “ผู้นำ” หรือวีรบุรุษ เป็นผู้ที่เข้าไปมีบทบาททางการเมืองและทางสังคม นอกจากนี้ยังสร้างภาพให้เห็นว่าไม่ว่าผู้ชายแบบไหนก็ตามโดยเนื้อแท้แล้วจะเป็นคนดี มีความกตัญญู มีความสามารถ ภาพลักษณ์ของผู้ชายที่ผลิตโดยผู้ชายจึงนำเสนอแต่ด้านดี โดยเน้นที่ความสามารถ การเป็นผู้นำ หรือเป็นฝ่ายกระทำ มีคุณสมบัติที่ Active มิใช่เป็นฝ่ายรับ เหมือนผู้หญิง คุณค่าของชายไม่ได้อยู่ที่พรหมจรรย์ดังเช่นที่ชายเรียกร้องจากฝ่ายหญิง แต่คุณค่าของความเป็นชายอยู่ที่ความเจ้าชู้ มีความสามารถทำให้ผู้หญิงหลายคนหลงใหลในตนได้ นับว่าเป็นบรรทัดฐานที่มีความเหลื่อมล้ำทางเพศอยู่มาก

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2538, หน้า 16-17) ได้สรุปเปรียบเทียบค่านิยมและความเชื่อระหว่างหญิงและชายไว้ดังนี้

สรุปค่านิยมและความเชื่อที่เป็นคู่ตรงข้ามระหว่างหญิงและชาย

	ความเป็นหญิง	ความเป็นชาย
กายภาพ	อ่อนแอ	เข้มแข็ง
จิตใจ	ละเอียดอ่อน	กระด้าง
	ฉลาดกลัว	กล้าหาญ
	ไม่เด็ดขาดในการตัดสินใจ	กล้าตัดสินใจ
อารมณ์	อ่อนไหว	แข็งกร้าว
	จริงจัง	มันคง
สติปัญญา	ไม่ฉลาด	ฉลาดเฉลียว
การทำงาน	งานบริการ (ใช้มือ/ใช้ทักษะ) เป็นลูกน้อง	งานบริหาร (ใช้สมอง) เป็นเจ้านาย

ระบบคิด ความเชื่อและค่านิยม จะส่งผลต่อบทบาทและสถานภาพของหญิงและชายในสังคม มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและส่งผลถึงพฤติกรรม ดังที่ A. Schwarzer (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2538, หน้า 128) กล่าวว่า "ไม่มีอะไรในโลกนี้ ไม่ใช่เชื้อชาติและชนชั้น ที่มีบทบาทกำหนดชีวิตมนุษย์ได้มากเท่ากับการแบ่งมนุษย์เป็นเพศหญิงและเพศชาย เพราะทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างตกเป็นทาสของค่านิยมในเรื่องบทบาทของผู้หญิงและผู้ชาย และผู้หญิงยังต้องตกเป็นทาสของค่านิยมอีก คำกล่าวนี้หมายความว่า ความเป็นผู้หญิงและผู้ชายไม่เรื่องของธรรมชาติแต่เป็นเรื่องของสังคม ความแตกต่างกันทางธรรมชาติกำหนดให้เพศหนึ่งเป็นผู้มีอำนาจ และอีกเพศหนึ่งไร้อำนาจ และ Simone de Beauvoir (อ้างใน จิระนันท์ พิตรปรีชา, 2533, หน้า 3) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า "คนเรานั้นไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิงหากแต่ได้กลายมาเป็นผู้หญิงในภายหลัง" จากประโยคนี้หมายความว่า ความแตกต่างระหว่างเพศนั้นไม่ได้ติดตัวมาโดยกำเนิด แต่ได้มาถูกทำให้กลายเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายในภายหลัง จากกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เกิดจากการสืบทอดระบบคิด ความเชื่อและค่านิยมที่ส่งผลต่อจิตสำนึกและพฤติกรรมของหญิงและชายให้ยอมรับสถานภาพที่แตกต่างกัน

การศึกษาระบบคิด ค่านิยม ความเชื่อที่ส่งผลต่อบทบาทและสถานภาพของหญิงและชายจะช่วยเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับที่มาของความเชื่อ และทราบว่ามีความเชื่อใดบ้างที่ปรากฏอยู่ในสภาพสังคมปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาวิธีการถ่ายทอดความคิดเหล่านี้และศึกษาถึงพฤติกรรมท่าทีของผู้หญิงที่ยอมรับระบบคิดค่านิยมและความเชื่อนั้น ๆ

แนวคิดเรื่องการครอบงำความเป็นใหญ่ (Hegemony)

Gramsci (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2539, หน้า 128-129) มีทัศนะพื้นฐานต่อสังคมว่า สังคมประกอบด้วยกลุ่มคนที่แยกเป็นพวก เป็นกลุ่ม เป็นก๊ก เป็นเหล่า ในแต่ละกลุ่มนี้ต่างมีความสัมพันธ์ทางสังคมในเชิงผลประโยชน์ที่จะแสวงหาและรักษาไว้สำหรับกลุ่มตัวเองให้มากที่สุด กลไกที่จะแสวงหาผลประโยชน์นั้นด้านหนึ่งอาจใช้การบังคับ การปราบปราม การใช้ความรุนแรงแต่โดยส่วนใหญ่แล้ว กลุ่มที่เป็นชนชั้นนำในการปกครองไปเป็นความคิดของคนทุก ๆ กลุ่มซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้ Gramsci เรียกว่าการครอบงำความเป็นใหญ่

R. Williams (อ้างใน สุวรรณี ภัลยาณสันต์, 2536, หน้า 2) อธิบายความคิดการครอบงำความเป็นใหญ่ไว้ว่า แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างความเหนือกว่าและความด้อยกว่าการครอบงำความเป็นใหญ่นั้น ไม่ใช่เพียงแต่ในระดับของเศรษฐกิจ การเมือง แนวความคิดและกิจกรรมทางสังคมที่แสดงให้เห็นเท่านั้น แต่จะครอบคลุมทุก ๆ ด้าน การครอบงำความเป็นใหญ่ไม่ใช่อยู่แต่ในระดับอุดมการณ์ แต่เป็นการปฏิบัติการและความคาดหวังที่จะครอบงำทุกสิ่งทุกอย่าง

นักวิชาการหลายคน นำแนวคิดการครอบงำความเป็นใหญ่มาอธิบายสถาบันสื่อมวลชน และชี้ให้เห็นว่าระบบการสื่อสารมวลชนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากกลุ่มคนที่มีอำนาจในสังคมหลายกลุ่ม ช่วยกันผลิตข่าวสารที่มีเนื้อหาทางอุดมการณ์ โดยคนกลุ่มนี้จะทำการอบรมคนบางกลุ่มโดยผ่านระบบการศึกษาเพื่อให้คนเหล่านี้ออกมาทำหน้าที่ในการผลิตข่าวสาร ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับอุดมการณ์ และกระจายข่าวสารนี้แก่ผู้รับสารผ่านทางสื่อมวลชนต่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อปลูกฝังให้ประชาชนยอมรับและเห็นด้วย สื่อมวลชนจึงเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่สืบทอดและผลิตซ้ำอุดมการณ์หลักของสังคมด้วย นอกเหนือจากทำหน้าที่ให้ข่าวสาร

แนวคิดการครอบงำความเป็นใหญ่ ช่วยให้เข้าใจถึงที่มาของเนื้อหาของระบบคิด ค่านิยมความเชื่อและความสัมพันธ์ที่ไม่เที่ยงกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ยังคงอยู่ไม่สูญหายไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร

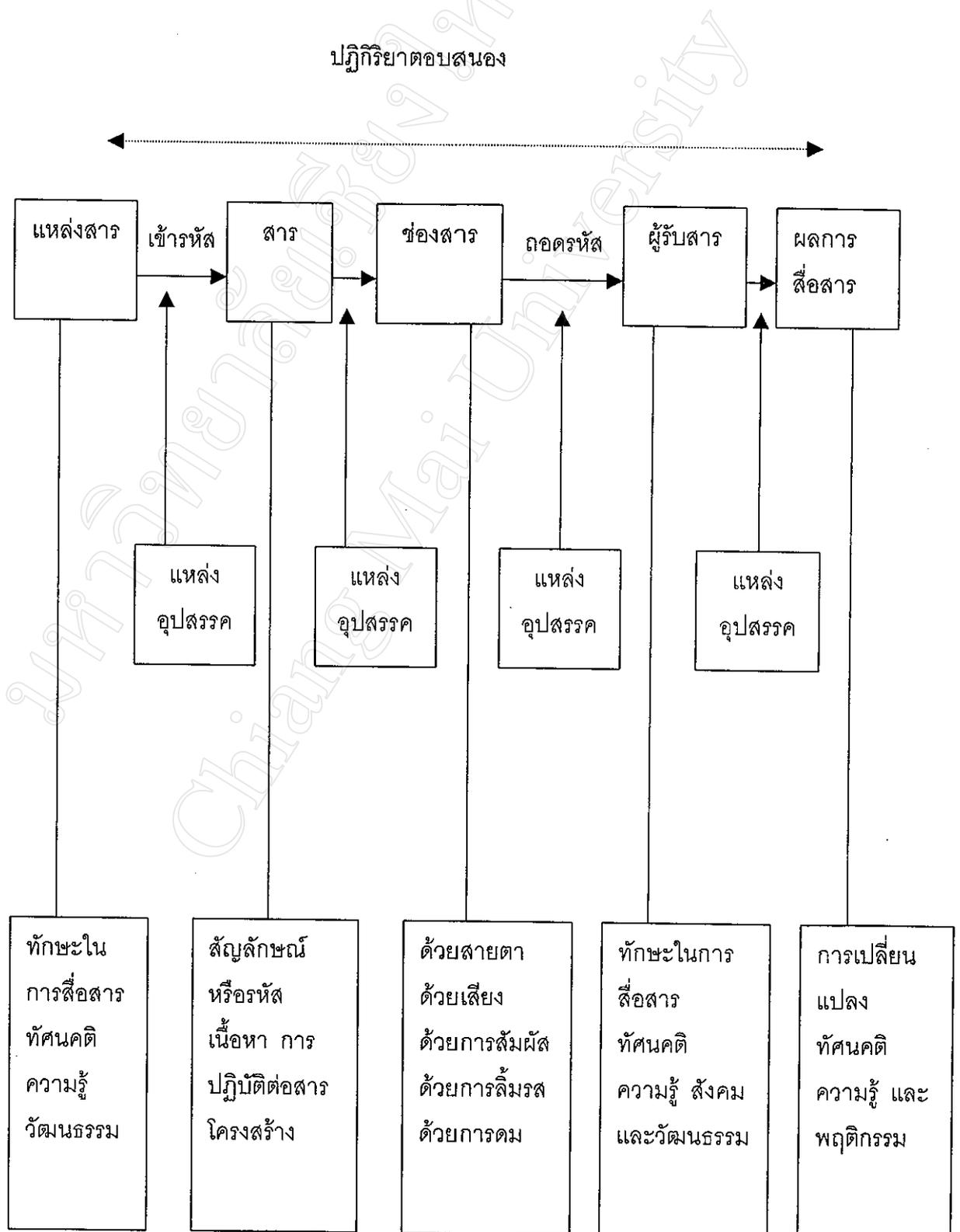
การสื่อสารเป็นพฤติกรรมขั้นพื้นฐานในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ ตลอดจนประสบการณ์ระหว่างกันและกัน เพื่อให้เกิดผลตอบสนองบางประการ ที่ตรงกับเป้าหมายที่วางไว้คือ การเข้าใจร่วมกัน ความร่วมมือความตกลงเห็นพ้องต้องกัน ความผสมผสาน ประนีประนอม เป็นต้น อันจะนำมาซึ่งความคงอยู่ และพัฒนาสังคมของมนุษย์ (จุมพล รอดคำดี, 2534, หน้า 2) นอกจากนี้ การสื่อสารยังเป็นกระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ ความคิดจากผู้ส่งไปยังผู้รับ เพื่อผลอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยผ่านช่องทางหรือสื่อต่าง ๆ ซึ่งสื่อหรือช่องทางเหล่านี้อาจเป็นตัวบุคคล เช่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนา ครู เพื่อนบ้านหรืออาจจะเป็นสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ การสื่อสารโดยผ่านสื่อประเภทบุคคลเรียกว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารโดยสื่อมวลชนเรียกว่า การสื่อสารมวลชน (พีระ จิรโสภณ, 2532, หน้า 140)

การสื่อสารเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทักษะ และความคิดเห็น ตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ จากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่งเพื่อก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันในระหว่างมวลมนุษยชาติ และทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้ (วิรัช ลภีรัตนกุล, 2529, หน้า 76) นอกจากนี้ การสื่อสารยังเป็นสื่อกลางในการให้ความรู้ ข่าวสารบันเทิงแก่ประชาชนทำให้ประชาชนมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงวิถีชีวิต และค่านิยมเพื่อการกระจายข่าวสารเพื่อเพิ่มพูนความรู้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้ประชาชนรู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

จากความหมายของการสื่อสารจะเห็นได้ว่า การสื่อสารเป็นหัวใจสำคัญของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม มนุษย์ได้ใช้วิธีการต่าง ๆ ติดต่อกับคนอื่นเพื่อจะบอกข่าวสารข้อมูล แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ การศึกษา ตลอดจนความบันเทิงระหว่างมนุษย์ในสังคม ซึ่งมีผลต่อกระบวนการขั้นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคม แต่การสื่อสารจะได้ผลมีประสิทธิภาพเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับกระบวนการสื่อสารและลักษณะความสำคัญ ข่าวสาร ที่ส่งจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารว่ามีลักษณะความน่าเชื่อถือและตอบสนองความต้องการของผู้รับได้ดีเพียงใด

กระบวนการสื่อสารจะมีองค์ประกอบอย่างน้อย 6 ประการด้วยกันคือ แหล่งสาร หรือแหล่งข่าวสารข้อมูล ข่าวสารข้อมูล ช่องสารหรือสื่อสำหรับส่งข่าวสาร ผู้รับข่าวสาร ผลที่เกิดขึ้น

จากการสื่อสารและการสะท้อนกลับหรือปฏิกิริยาตอบสนอง ซึ่ง เสถียร เขยประทับ (2529, หน้า 29) ได้กล่าวถึงกระบวนการสื่อสารไว้ดังนี้

1. แหล่งข่าวสาร การสื่อสารทุกชนิดจะต้องมีแหล่งสารหรือผู้ส่งสาร แหล่งสารอาจจะเป็นคนคนหนึ่งหรือคนหลายคนที่มีปัจจัยสำคัญอย่างน้อย 4 ประการที่กำหนดความสามารถของแหล่งสาร ได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะ ทักษะ ทักษะ และระดับของสังคมและวัฒนธรรม

2. สารหรือข่าวสาร หมายถึง สัญลักษณ์หรือรหัส เนื้อหาของสาร ที่ผู้ส่งสารเลือกหรือปฏิบัติต่อความคิดหรือจัดลำดับความคิดเพื่อส่งไปยังผู้รับสารให้เหมาะสม

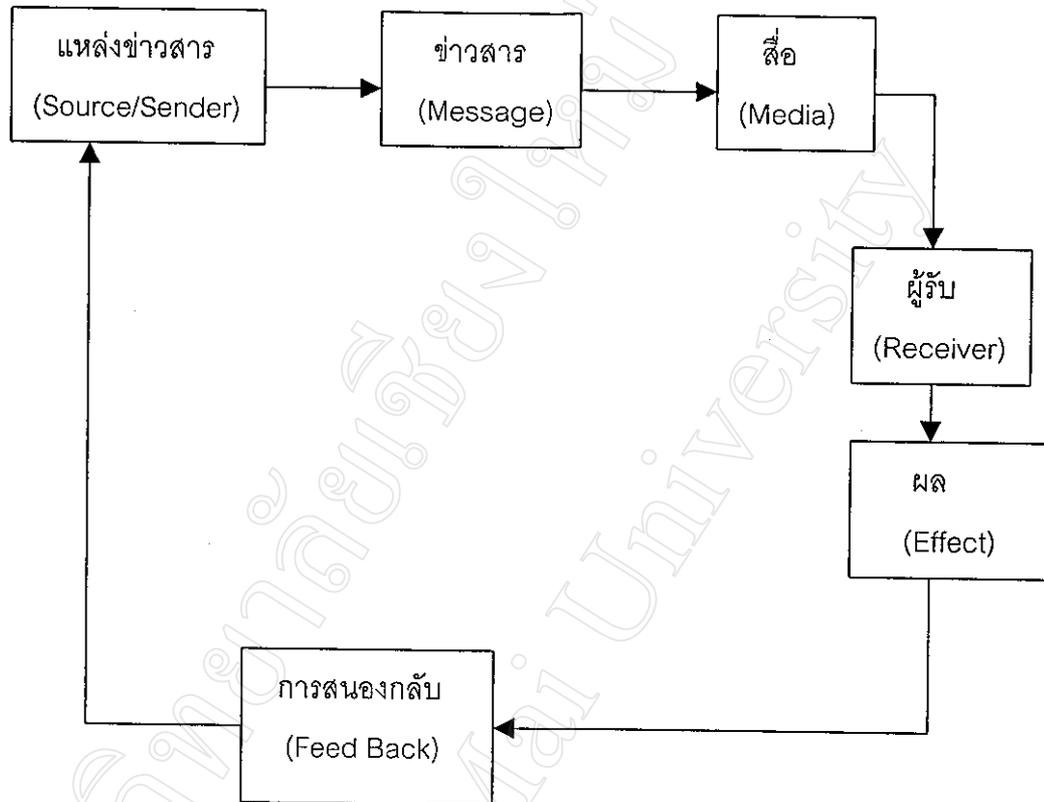
3. ช่องสาร ซึ่งเราอาจคิดถึงช่องสารในแง่ของคลื่นแสง คลื่นเสียงหรือสื่อในการสื่อสาร เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฯลฯ แต่แผนภาพนี้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับช่องสารในลักษณะของประสาทสัมผัสทั้งห้า ดังนั้นเราจึงอาจเห็น ได้ยิน สัมผัส ลิ้มรสหรือดมกลิ่นสารได้

4. ผู้รับสาร เมื่อมีแหล่งสารหรือผู้ส่งสารในการสื่อสารทุกครั้ง จึงจำเป็นต้องมีผู้รับสารในการสื่อสารทุกครั้งเช่นเดียวกัน ผู้รับสารอาจจะเป็นคน ๆ หนึ่ง คนกลุ่มหนึ่งก็ได้ การที่ผู้รับสารจะรับสารได้ดีแค่ไหนขึ้นอยู่กับปัจจัยในตัวของผู้รับสาร ได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะ ทักษะ และระดับของสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสาร

5. ผลของการสื่อสาร องค์ประกอบอีกประการหนึ่งของการสื่อสารก็คือ ผลที่เกิดจากการสื่อสาร ผลที่เกิดจากการสื่อสารอาจเป็นไปได้ตั้งแต่ผลในทางลบ จนถึงผลในทางบวกหรืออาจเป็นผลในระยะสั้น ผลของการสื่อสารอาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ ทักษะ หรือพฤติกรรมในตัวผู้รับสารได้

6. องค์ประกอบสุดท้ายที่มีความสำคัญไม่น้อยในแผนภาพก็คือ กระบวนการในการส่งสาร การโต้ตอบต่อสารที่ส่ง และการโต้ตอบซึ่งกันและกัน หรือปฏิริยาสัมพันธ์ สัญลักษณ์ที่ใช้แทนการสื่อสาร การโต้ตอบต่อสารและการโต้ตอบซึ่งกันและกันก็คือ เส้นตรงที่มีเส้นหัวศรทั้งสองด้าน เส้นตรงนี้อาจแทนสิ่งที่เราเรียกกันว่าการสะท้อนกลับหรือปฏิริยาตอบสนอง เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าบุคคลหรือองค์การในกระบวนการสื่อสารจึงเป็นทั้งผู้เข้ารหัสและถอดรหัส หรืออีกนัยหนึ่งเป็นทั้งแหล่งสารและผู้รับสารในเวลาเดียวกัน

นอกจากนั้น ดังที่สมควร กวียะ และมาลี บุญศิริพันธ์ (2529, หน้า 44) ได้กล่าวถึงกระบวนการสื่อสารไว้ว่า กระบวนการสื่อสารจะประกอบด้วยผู้ส่งหรือแหล่งข่าวสารข้อมูล ข่าวสารข้อมูล สื่อสำหรับการนำข่าวสาร ผู้รับข่าวสาร

1. แหล่งข่าวสาร (Source) หมายถึง ผู้สื่อสาร ซึ่งมีจุดมุ่งหมายหรือเหตุผลในการกำหนดความคิดต่าง ๆ ที่ต้องการส่งไปยังผู้อื่น
2. ข่าวสาร (Message) หมายถึง เนื้อหาสาระที่เป็นผลจากการที่ผู้ส่งข่าวสารนำข้อมูลเป็นข่าวสารเพื่อให้ผู้รับได้รับข้อมูลต่าง ๆ
3. สื่อ (Media) หมายถึง ตัวกลางที่จะช่วยนำข่าวสารไปยังผู้รับเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันโดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้งห้าเป็นช่องทางรับ-ส่งสาร
4. ผู้รับข่าว (Receiver) หมายถึง บุคคลในกลุ่มเป้าหมายที่ผู้ส่งต้องการให้ได้รับข่าวสารที่ส่งไป

จากแผนภาพข้างต้นพิจารณาได้ว่า กระบวนการสื่อสารมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการคือ แหล่งข่าวสารข้อมูลหรือผู้ส่งสาร ข่าวสาร สื่อหรือช่องสาร และผู้รับสาร กระบวนการสื่อสารดังกล่าวยังมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้รายละเอียดขององค์ประกอบกระบวนการสื่อสารอีกหลายท่านดังนี้

สุนทร สุนันท์ชัย (2529, หน้า 122) ได้กล่าวถึงรายละเอียดขอแหล่งข่าวสารข้อมูลว่า หมายถึงสถานที่ ที่มาของข่าวสาร ซึ่งสามารถจำแนกแหล่งที่มาของข่าวสารข้อมูลที่ส่งไปยังประชาชนหรือบุคคลที่ต้องการไว้ 2 ประเภทคือ

1. แหล่งข่าวสารข้อมูลนอกชุมชน ได้มาจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคล และสถาบัน

2. แหล่งข่าวสารข้อมูลในชุมชน ได้จากผู้เฝ้า หัวหน้า ประชาชนในชุมชนเดียวกัน

แหล่งข่าวสารหรือผู้ส่งสารนั้น อาจเป็นคนคนหนึ่ง ในชุมชนที่ผู้รับสารอาศัยอยู่ หรือหน่วยงาน องค์กร กลุ่มคนที่อยู่ภายนอกชุมชนที่ผู้รับสารอาศัยอยู่ก็ถือว่าเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลทั้งสิ้น

สื่อหรือช่องสารที่เป็นสื่อกลางที่สำคัญในการส่งข่าวสารจากแหล่งไปยังผู้รับแล้ว ในการสื่อสารยังสามารถแยกสื่อได้อีก 2 ประเภท ดังที่ พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ และคณะ (2529, หน้า 59) เสนอไว้ดังนี้

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication or Face-to-face Communication) เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปหรือมากกว่านั้น อาจจะเป็นสามคน หรือภายในกลุ่มย่อยก็ได้ บุคคลที่ทำการติดต่อซึ่งกันและกันจะทำหน้าที่ส่งข่าวสารและรับข่าวสารด้วยในขณะเดียวกัน ผลัดเปลี่ยนบทบาทกันตลอดเวลา

2. การสื่อสารมวลชน (Impersonal Communication or Mass Communication) คือ การติดต่อสื่อสารถึงกลุ่มชนและผู้ฟังจำนวนมาก โดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ อาทิ สื่อทางวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ ภาพถ่าย ป้ายโฆษณาหรือแจกใบปลิว ฯลฯ สื่อมวลชนเหล่านี้จะทำหน้าที่ถ่ายทอดสารไปยังผู้รับ

วิธีการส่งข่าวสารไปยังผู้รับข่าวสารทั้ง 2 ประเภทนี้ตรงกับแนวคิดของ ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2532, หน้า 35) แยกวิธีการส่งข่าวสารไว้ 2 ประเภทด้วยกันคือ

1. สื่อมวลชน หรือสื่อสารมวลชน หมายถึง เครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารเข้าถึงกลุ่มจำนวนมากที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายและมีความแตกต่างกันทั้งฐานะ อายุ เพศ การศึกษาทางสังคม และอื่น ๆ

2. สื่อบุคคล หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ส่งข่าวสารถึงผู้รับโดยอาศัยช่องทางจากบุคคลถึงบุคคล เป็นการติดต่อสื่อสารที่ผู้ส่งและผู้รับมีจำนวนสองคนหรือมากกว่า สื่อประเภทนี้นิยมใช้อย่างกว้างขวาง ได้แก่ การพบปะพูดคุยอย่างมีปฏิสัมพันธ์กัน

ช่องสารหรือสื่อที่ส่งสารไปยังผู้รับของนักวิชาการดังกล่าว พอสรุปได้ว่า มีสื่อกลางที่สำคัญ 2 ประการในการส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารคือ สื่อมวลชนและสื่อบุคคล

การนำแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารมาเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อศึกษากระบวนการรับข่าวสารของชุมชนว่า ชุมชนนั้นได้รับข่าวสารโดยวิธีใด จากสื่อชนิดใด ซึ่งการใช้สื่อเพื่อให้เข้าถึงชาวบ้านปัจจุบันเป็นไปอย่างกว้างขวาง และเข้าถึงชุมชนทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์และสิ่งพิมพ์ต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการสื่อสารโดยผ่านสื่อบุคคล เช่น ผู้นำชุมชน นักพัฒนา พ่อค้าเร่ การสื่อสารที่ชุมชนได้รับนั้นเป็นการสื่อสารแบบใด ผู้วิจัยคิดว่า ชาวบ้านมีกระบวนการติดต่อสื่อสารทุกรูปแบบแล้วแต่สถานการณ์ของข่าวสารข้อมูลนั้นจะออกมาในรูปแบบใด ทั้งนี้ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมการสื่อสารแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อ

การที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มบุคคล สามารถกระทำได้หลายแบบทั้งในรูปแบบของการกระตุ้นความสนใจ การสร้างความเชื่อถือในสิ่งใหม่ ๆ หรือการโน้มน้าวจิตใจให้เปลี่ยนความเชื่อถือ การให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของข่าวสาร ตลอดจนเทคนิควิธีการแพร่กระจายข่าวสารและเทคนิควิธีการสมัยใหม่ในการถ่ายทอดความรู้และวิทยาการหลายอย่าง ทั้งในรูปแบบของการเยี่ยมเยียน การพบปะสนทนา การอบรมสัมมนา การสาธิต การใช้สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น จึงจะช่วยให้บุคคลเป้าหมายเกิดการยอมรับและนำไปใช้เป็นแบบอย่างในที่สุด

ความหมายของคำว่า สื่อ (นภาพกรณ์ อัจฉริยะกุล และ รุ่งนภา พิตรปรีชา, 2533, หน้า 39) คำว่า "สื่อ" มาจากภาษาอังกฤษว่า Medium (เอกพจน์) Media (พหูพจน์) หรือ Channel ซึ่งหมายถึง "ช่องทางการสื่อสาร" ทั้งหมดนี้มีความหมายเดียวกับสื่อ สื่อคือช่องทางหรือพาหนะที่จะนำข่าวสารไปสู่ผู้รับสาร

ประเภทของสื่อ

1. สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยสื่อสิ่งพิมพ์ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือภาพถ่าย ภาพยนตร์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง วิทยุ โทรทัศน์

2. สื่อรับรู้โดยการฟัง ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง เทป สื่อที่รับรู้โดยการมองเห็นได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ ภาพถ่ายและสื่อที่รับรู้โดยทั้งการฟังและการมองเห็น ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น

3. สื่อที่มีส่วนร่วมในการส่งสารคือ สื่อร้อน คือสื่อที่นำข่าวสารส่งไปยังผู้รับได้โดยที่ผู้รับสารไม่ต้องมีส่วนร่วมในการส่งสารเลย เช่น ภาพยนตร์ สื่อเย็น คือสื่อที่นำข่าวสารส่งไปยังผู้รับ โดยบางครั้งผู้รับต้องมีส่วนร่วมในการพยายามให้ได้ข่าวสารที่สมบูรณ์ที่สุด

นอกจากการจัดแบ่งประเภทของสื่อดังกล่าวแล้ว ยังมีการจัดแบ่งประเภทของสื่อเป็น 3 ลักษณะคือ

ก. สื่อโดยใช้ธรรมชาติของสื่อเป็นเกณฑ์

1. สื่อวัจนะ หมายถึง สื่อประเภทที่ใช้คำพูดหรือภาษาในการสื่อความหมาย ซึ่งรวมถึงการเขียนด้วย

2. สื่ออวัจนะ คือ สื่อใด ๆ ที่ใช้ในการสื่อสารซึ่งไม่ต้องอาศัยความเข้าใจระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร แบ่งเป็น

- สื่อบุคคล ได้แก่การสื่อสารด้วยอากัปกริยา การเคลื่อนไหวของร่างกาย การแต่งกาย การสื่อสารระหว่างบุคคล อากัปกริยา การเคลื่อนไหวของร่างกาย และแม้แต่การแต่งกายของบุคคลนั้น ๆ จะมีการสื่อสารเสมอ แม้ว่าพฤติกรรมเหล่านี้จะเกิดขึ้นโดยปราศจากการใช้คำพูดใด ๆ ก็ตาม

- สื่อสัญลักษณ์ จะสื่อความหมายของคำหรือประโยคโดยตรง โดยผู้รับสารสามารถแปลความหมายโดยตรงจากสื่อ ซึ่งได้มีการตกลงกันล่วงหน้าและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีความหมายใดความหมายหนึ่งที่ตรงกัน

- สื่อทางวัฒนธรรม เป็นสื่อสำคัญในการแสดงลักษณะเฉพาะของกลุ่มทัศนคติ ค่านิยม ความคิดและพฤติกรรมของกลุ่มนั้น ๆ วัฒนธรรมการแต่งกาย เป็นเครื่องชี้บอกประเภทของกลุ่มได้เป็นอย่างดี

- สื่อพื้นบ้าน เป็นตัวอย่างหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดเจนที่แสดงว่าวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในกระบวนการสื่อสาร เพราะเป็นสื่อที่สามารถถ่ายทอดข่าวสาร ข้อมูลเรื่องราวต่าง ๆ ตลอดจนทัศนคติ ค่านิยม ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนเข้าของวัฒนธรรมนั้น ๆ

- สื่อทัศนศิลป์ ทัศนศิลป์ หมายถึง งานศิลปะประเภทภาพวาด รูปปั้นต่าง ๆ อันเป็นผลงานทางศิลปะ ผู้ที่รับสามารถสัมผัสได้ด้วยอารมณ์มองเห็นผลงานทางด้านศิลปะที่บรรดาศิลปินทั้งหลายได้สร้างขึ้น

ข. สื่อจำแนกตามพัฒนาการของสื่อ

1. สื่อดั้งเดิม มนุษย์ได้คิดค้นวิธีการในการสื่อสาร ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน เริ่มจากการใช้ภาษาท่าทางเป็นสื่อพัฒนา เป็นภาษาพูดและคิดค้นสื่อสำหรับบันทึกข้อความ เช่น ภาพวาดบนฝาผนังถ้าจนกลายเป็นภาพเขียน นอกจากนี้ยังได้คิดค้นสื่อที่สามารถนำสารไปยังผู้รับที่อยู่ห่างไกล เช่น การใช้สัญญาณควันไฟหรือการร่วกลอง การใช้คนนำสารและม้าเร็ว

2. สื่อสมัยใหม่ คือ สื่อที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันซึ่งมนุษย์ที่มีความสามารถที่จะประดิษฐ์คิดค้นสื่อ ซึ่งสามารถนำสารไปยังผู้รับสารได้อย่างรวดเร็วและสะดวก เช่น โทรเลข โทรศัพท์ โทรพิมพ์ การใช้ดาวเทียมในการสื่อสาร

3. สื่ออนาคต แนวโน้มการใช้สื่อการสื่อสารในอนาคตนับวันจะทวีความก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ ประเทศที่พัฒนาแล้วย่อมมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง ได้พยายามคิดค้นและประดิษฐ์สื่อขึ้นมาใช้เพื่อความสะดวกและเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพทางการสื่อสารมากขึ้น สื่อที่คาดว่าจะเป็นที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายมากขึ้นในอนาคตอันใกล้ได้แก่ วิดีโอเท็กซ์ วิดีโอเท็กซ์

ค. สื่อจำแนกตามรูปและสถานการณ์การสื่อสาร

1. สื่อบุคคล การสื่อสารภายในบุคคลเป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่ง เป็นการสื่อสารกับตนเองหรือการส่งสารของบุคคลคนเดียว เนื้อหาสาระในการสื่อสารของประสบการณ์ข่าวสารและข้อมูลของแต่ละคนได้รับ

2. สื่อระหว่างบุคคลคือ การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นรูปแบบของการสื่อสารตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สื่อที่ใช้ในการสื่อสารประเภทนี้ ได้แก่ การพูดจากันทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ จดหมาย โทรเลข โทรศัพท์ โทรพิมพ์

3. สื่อมวลชน การสื่อสารมวลชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร ซึ่งมีลักษณะโดยทั่วไปที่แตกต่างจากการสื่อสารในรูปแบบอื่น ๆ 2 ประการคือ ประการแรก กลุ่มผู้รับสารจะต้องเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ ซึ่งไม่ใช่ผู้ที่อยู่ในสังคมหรือมีประสบการณ์ร่วมกัน ประการที่สอง สื่อที่ใช้ในการสื่อสารมวลชนจะเป็นสื่อประเภทที่สัมผัสได้ด้วยการมองเห็น ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร สัญลักษณ์ หนังสือ ภาพถ่าย สื่อที่สัมผัสได้ด้วยการฟัง ได้แก่ วิทยุกระจายเสียงและสื่อที่สัมผัสได้ด้วยการมองเห็นและการฟัง ได้แก่ โทรทัศน์ ภาพยนตร์

คุณสมบัติของสื่อ

1. ความสามารถในการส่งสารไปยังผู้รับได้คราวละมาก ๆ
2. ความสามารถของสื่อในการเข้าถึงผู้รับ
3. ความสะดวกของผู้รับในการใช้สื่อ
4. ความสะดวกในการรับสารได้ในทันทีที่ต้องการ
5. ความรวดเร็วในการส่งสาร
6. ความสามารถในการรับผลสะท้อนกลับของสาร
7. ความสามารถในการหารายได้สนับสนุนของสื่อมวลชน
8. คุณสมบัติอื่น ๆ มีจำนวนช่องทางทางการสื่อสารงบประมาณค่าใช้จ่ายในการใช้สื่อ

ความถี่ในการส่งสาร ความยืดหยุ่นในการส่งสาร

หลักเกณฑ์ในการเลือกใช้สื่อ

1. ความสามารถของสื่อในการเข้าถึงผู้รับบริการ
 - 1.1 ความสามารถของสื่อในการทำให้ผู้รับเกิดความเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว
 - 1.2 ความสามารถของผู้รับสารในการเป็นเจ้าของเรื่อง
 - 1.3 ความครอบคลุมของสื่อ หมายถึง ความสามารถของสื่อในการเข้าถึงกลุ่ม

เป้าหมายเป็นอัตราร้อยละของการครอบครองสื่อใด ๆ ของจำนวนครัวเรือนในอาณาบริเวณที่กำหนด

2. งบประมาณในการซื้อสื่อ งบประมาณค่าใช้จ่ายในการซื้อสื่อเพียงอย่างเดียวไม่ได้เป็นตัวกำหนดประสิทธิผลของการสื่อสาร แต่ขึ้นอยู่กับความรู้จักจัดสรรงบประมาณในการเลือกซื้อสื่อเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การสื่อสารเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้

3. การพิจารณาเลือกใช้สื่อเนื้อหาหรือเวลาของสื่อเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เนื้อหาหรือเวลาของสื่อเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาประกอบในการเลือกใช้สื่อแต่ละชนิด เพราะการเลือกเนื้อหาหรือเวลาที่ถูกต้องเหมาะสม จะทำให้สารที่ส่งไปกับผู้รับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการและเป็นจำนวนมาก ทำให้การส่งสารแต่ละครั้งเป็นไปอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพสูง

4. การเลือกสื่อที่มีลักษณะเฉพาะและเหมาะสมกับเนื้อหาสาร

5. การเลือกสื่อที่เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือคือ การเลือกเสนอสารในสื่อที่ผู้ส่งสารรู้สึกว่าเป็นสื่อที่ผู้รับสารให้การยอมรับในด้านใดด้านหนึ่ง

6. ความถี่ในการส่งสารคือ การส่งสารซ้ำซ้อนบ่อยครั้งเพื่อให้ผู้รับสารจดจำเนื้อหาได้ เกิดความสนใจคล้อยตามอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ การส่งสารซ้ำซ้อนบ่อยครั้งเพียงใดนั้น เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยทั้งประสบการณ์และทักษะ เพื่อสร้างความมั่นใจของผู้รับที่มีต่อสาร

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับสื่อมาเป็นแนวทางในการศึกษาว่า สื่อประเภทใดที่สามารถเผยแพร่ข่าวสารให้กับชุมชนได้มากที่สุด การที่ชุมชนมีโอกาสได้เลือกรับข่าวสารความรู้ได้หลาย ๆ ทางทำให้เกิดการตัดสินใจรับข่าวสารความรู้มากขึ้น ซึ่งการตัดสินใจรับข่าวสารของชาวบ้านแต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน และความแตกต่างนี้เองทำให้กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นไปตามความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติที่แต่ละคนได้รับการขัดเกลาทางสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องความคาดหวังของสังคมกับพฤติกรรมและบทบาทความเป็นผู้หญิงในชุมชน ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ประกอบการพิจารณาและสนับสนุนการวิจัยที่จะศึกษาให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ได้นำเสนอในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายในสังคม ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบความคิดในการวิจัย ดังนี้

เรณู อรรธนาเมศร์ (2528) ได้ศึกษาโลกทัศน์ของชาวล้านนาเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพของสตรี ผ่านวรรณกรรม 3 ประเภท โดยผ่านวรรณกรรมศาสนา วรรณกรรมบันเทิง เนื่องจากศาสนาและวรรณกรรมคำสอน ผลการศึกษาโดยรวมแล้วสรุปว่าเพศหญิงมีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่าเพศชาย หญิงโสดจะถูกกวัดขั้นให้รู้จักงานบ้านงานเรือนเพื่อจะได้เป็นภรรยาที่

ดี ต้องปรนนิบัติต่อสามีอย่างดี ยกย่องเชิดชู เลี้ยงดูบุตรธิดา การประพฤติผิดประเวณีถือว่าผิดอย่างร้ายแรง ผู้ชายจะมีอำนาจและสิทธิเหนือบุตรธิดาและภรรยา

จิระนันท์ โกมลกิตติสกุล (2535) ได้ศึกษาบทบาทและสถานภาพของสตรีจากจำนวนสุภาพสตรีอีสาน ผลการวิจัยพบว่า สตรีมี 2 สถานภาพใหญ่ ๆ ได้แก่ สถานภาพด้านการศึกษาและสถานภาพด้านครอบครัว กล่าวคือ สถานภาพด้านการศึกษา สตรีไม่ได้รับการส่งเสริมให้เรียนวิชาความรู้ในทางหนังสือเหมือนผู้ชาย แต่ได้รับการฝึกฝนให้เป็นแม่ศรีเรือนและกุลสตรี มีความประพฤติดีทั้งทางกาย วาจา ใจ ส่วนสถานภาพด้านครอบครัว สามารถจำแนกความสัมพันธ์ในครอบครัว ในฐานะมารดา ภรรยา บุตร ในฐานะมารดา มีหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ในฐานะภรรยาต้องปฏิบัติตนให้เป็นแม่ศรีเรือนอย่างครบถ้วน ให้ความเคารพยกย่อง และซื่อสัตย์ต่อสามี เสมอบิดามารดา สตรีในฐานะบุตรต้องเคารพเพื่อฟังบิดามารดา แสดงความกตัญญูด้วยการดูแลท่าน

ในส่วนของความคิดเห็นและปัจจัยที่ส่งผลต่อความคิดเห็นของสตรี พบว่าสตรีส่วนใหญ่เห็นว่าคำสั่งสอนของบรรพบุรุษเป็นสิ่งที่ดีควรค่าแก่การปฏิบัติตาม ซึ่งความคิดเห็นเหล่านี้ น่าจะมีปัจจัยมาจากค่านิยมทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

พิเชษฐ อนุกุล (2521) ได้ศึกษาเจตคติของชาวเชียงใหม่ปัจจุบันต่อคำสั่งสอนสตรีในวรรณกรรมล้านนา สรุปว่า วรรณกรรมล้านนาสอนให้สตรีงามทั้งกาย วาจา ใจ และกิริยามารยาท ตลอดจนสอนให้สตรีมีปัญญา ความรู้ ความสามารถและขยันทำงาน นอกจากนี้ยังสอนให้สตรีรู้จักครองตน รู้จักเลือกคู่ครอง รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของภรรยา รู้จักปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดา ญาติ ตลอดจนผู้อาวุโส สอนให้รู้จักเข้าสังคม และผลการวิเคราะห์เจตคติของชาวเชียงใหม่ปัจจุบันต่อคำสั่งสอนสตรีในวรรณคดีล้านนา พบว่า ชาวเชียงใหม่ปัจจุบันมีเจตคติที่ดีต่อคำสั่งสอนนั้น

นพรัตน์ วงศ์กุลรุต (อ้างใน สุวรรณีย์ กัลยาณสันต์, 2535) ทำการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงในโฆษณาทางโทรทัศน์ ผลการวิจัยพบว่า ผู้หญิงในภาพยนตร์ โฆษณาทางโทรทัศน์ จะถูกจำกัดให้แสดงบทบาทของผู้หญิงสวยแต่ไร้อาชีพมากที่สุด รองลงมาได้แก่บทบาทของแม่ศรีเรือน บทบาทผู้หญิงทำงาน บทบาทแม่ รองลงมาตามลำดับ

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่สวยงามแต่ไร้อาชีพซึ่งถูกนำเสนอมากที่สุดนั้น สะท้อนให้เห็นถึงการสนับสนุนค่านิยมและความเชื่อที่ไม่ถูกต้องให้กับผู้หญิงว่า ความงามเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตและยังเป็นการลดคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้หญิงด้วย

บงกช เศวตามร์ (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2535, หน้า 170-205) ทำการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างความเป็นจริงทางสังคมของตัวละครผู้หญิงในภาพยนตร์ไทย ผลการวิจัยสรุปว่า คลังแห่งความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงของสถาบันภาพยนตร์ไทยมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทน้อยมาก ผู้ผลิตยังคงเห็นว่าผู้หญิงยังคงด้อยค่า อ่อนแอกว่า และเป็นฝ่ายเสียเปรียบผู้ชาย และยังคงต้องการให้บทบาทผู้หญิงเป็นเช่นเดิม คือ แม่ควรให้ความสำคัญกับลูกมากกว่าตนเอง ภรรยาต้องยอมอยู่ใต้อาณัติของสามีและไม่เป็นฝ่ายเรียกร้อง ส่วนผู้หญิงแกร่งนั้นต้องไม่เก่งเกินชาย หรือฝ่าฝืนมติของสังคมซึ่งกำหนดโดยผู้ชายไม่เช่นนั้นจะถูกกำจัดออกจากสังคม

วันวิสาข์ โกลมลระหนก (2539) ศึกษาถึงความเชื่อที่มีต่อบทบาททางสังคมของหญิงและชายในชนบทภาคเหนือพบว่า ความเชื่อที่มีผลต่อบทบาททางสังคมของหญิงและชายในภาคเหนือ นั้น เป็นความเชื่อที่มีรากฐานมาจากศาสนา วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า หรือผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องขีดหรือสิ่งที่เป็นอัปมงคล ความเชื่อเรื่องผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแรง ความเชื่อเรื่องหญิงชายมีความสามารถและสติปัญญาเหมือนกัน ความเชื่อเรื่องนางแก้ว ในส่วนของการถ่ายทอดความเชื่อเหล่านี้ครอบครัวและชุมชนจะใช้วิธีการถ่ายทอดหลายลักษณะ เช่น การบอกเล่า การประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่าง เป็นต้น

สุวรรณณี กัลยาณสันต์ (2535) ได้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาข่าวข่มขืนกระทำชำเรา เพื่อศึกษารูปแบบการรายงานข่าวข่มขืนกระทำชำเรา และศึกษาการสร้าง ความหมายว่าสื่อมวลชนได้สร้างความหมายและความเป็นจริงทางสังคมที่มีต่อผู้ชาย (ผู้ข่มขืน) และผู้หญิง (ผู้ถูกข่มขืน) พบว่า สถาบันสื่อมวลชนได้สร้างความหมายและความเป็นจริงทางสังคม โดยทำให้เห็นว่าผู้ข่มขืนนั้นเป็นผู้โหดเหี้ยมทารุณ เป็นคนเลวและมีความผิดปกติทางเพศ เป็นคนแปลกหน้า ส่วนผู้ถูกข่มขืนนั้นเป็นหญิงพรหมจารี และเป็นผู้เคราะห์ร้ายจากเหตุการณ์ข่มขืนกระทำชำเราที่เกิดขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดความเชื่อที่ผิด ๆ ว่า การข่มขืนเป็นเรื่องเพศเท่านั้น แท้จริงแล้วการข่มขืนเป็นเรื่องของการใช้อำนาจ ทั้งนี้เพราะว่าการข่มขืนเป็นเรื่องของการทำร้ายเพื่อแสดงอำนาจที่เหนือกว่า นอกจากนี้สื่อมวลชนทำให้เกิดความเชื่อว่าการข่มขืนต้องกระทำโดยคนแปลกหน้า และสถานที่เกิดต้องเป็นที่เปลี่ยวแต่ผลการวิจัยพบว่า ผู้ข่มขืนส่วนใหญ่เป็นคนใกล้ชิดและที่เกิดเหตุส่วนมากก็เป็นที่คุ้นเคย เช่น บ้าน โรงเรียน เป็นต้น การสร้างความเชื่อเหล่านี้เท่ากับสื่อมวลชนได้ตอกย้ำและสืบทอดเพื่อสนับสนุนอุดมการณ์ที่ชายเป็นใหญ่ให้เข้มแข็งและอยู่สืบทอดต่อไป

กาญจนา แก้วเทพ ได้สรุปไว้ในหนังสือเรื่อง มายาพิณิจ (2536, หน้า 40-43) ซึ่งเป็นหนังสือรวมบทวิจารณ์ละครโทรทัศน์ว่า มายาคติหลักเกี่ยวกับความเป็นหญิงที่มีการสืบทอดในละครโทรทัศน์ได้แก่

1. หญิงต้องอดทน เพื่อนำไปสู่ชัยชนะของเมียและแม่ แบบแม่พระ
2. หญิงยอมเป็นรองชายในทุกด้าน ไม่ว่าทางกายภาพ สติปัญญาหรืออาชีพ
3. หญิงยอมเป็นสมบัติของผู้อื่น (ที่เป็นชาย) ฟังตนเองอย่างแท้จริงไม่ได้
4. หญิงยอมไม่มีทางเลือก มีแต่ชะตากรรมที่กำหนดไว้แล้ว

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (ม.ป.ป., หน้า 13) ได้กล่าวถึงงานวิจัยเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสื่อมวลชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

งานโฆษณา จากการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเพศในสื่อโฆษณาที่ตีพิมพ์ในนิตยสาร

Ms. playboy, time และ Newsweek ในอเมริกา นักสตรีศึกษาเปรียบเทียบผลการวิจัยระหว่างปี 1973 และ 1986 พบว่า "ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสื่อโฆษณาในปี 1986 เปลี่ยนแปลงน้อยมากเมื่อเทียบกับปี 1973" การวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ภาพรวมของผู้หญิงในโฆษณาไม่ได้สะท้อนถึงสถานภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของผู้หญิง

เรื่องแต่งหรือละคร จากการวิเคราะห์นวนิยายที่ตีพิมพ์ในนิตยสารผู้หญิง และละครโทรทัศน์ ซึ่งผู้อ่านและผู้ชมส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงพบว่า สื่อประเภทนี้เป็นสื่อที่ผลิตและสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นหญิงที่สำคัญที่สุด

เพลง คุณค่าของหญิงที่ถ่ายทอดผ่านเพลงลูกกรุงและลูกทุ่งต่างเน้นถึงหญิงงาม ที่รักษาพรหมจรรย์ไว้รอคอยชายหมายปอง ในเรื่องของพรหมจรรย์นั้นทั้งเพลงที่ร้องโดยนักร้องชายและหญิงก็ล้วนให้ความสำคัญโดยให้เหตุผลว่า ถ้าขาดซึ่งพรหมจรรย์ หญิงจะหมดคุณค่าไปทันที แม้ว่าเพลงลูกทุ่งสมัยปัจจุบันบางส่วนจะเสนอภาพผู้หญิงที่มีเสรีนิยมทางเพศ แต่เพลงฝ่ายชายจะตอบโต้ด้วยการไม่ยอมรับ นอกจากนี้ในเพลงลูกทุ่งที่ร้องโดยนักร้องชายแสดงให้เห็นว่า ผู้ชายไม่ต้องการให้ผู้หญิงมีปากเสียงในการโต้เถียง คุณสมบัติดีอี้อันหรือซี้หึง จึงเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา แต่ผู้ชายต้องการให้ผู้หญิงหัวอ่อน นอบน้อมเชื่อฟัง ไปเป็นแม่ศรีเรือนของตน ในขณะที่ผู้หญิงเองก็ถูกถ่ายทอดว่า เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือการแต่งงานและมีครอบครัว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ข้อสรุปเป็นแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ว่า การที่ผู้หญิงได้แสดงพฤติกรรมบทบาทหรือท่าทีต่าง ๆ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสังคมนั้น สืบเนื่องมาจากว่าผู้หญิงได้ถูกสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ครอบครัว ศาสนา การศึกษา รวมทั้งสถาบันสื่อมวลชน ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม ระบบคิดที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง ซึ่งเป็นการถ่ายทอดโดยตรงหรือโดยอ้อม โดยผ่านทางสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น คำสอน สุภาพสตรี คำพังเพย ทำให้ผู้หญิงยอมรับและปฏิบัติตามค่านิยมหรือความเชื่อนั้น ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะส่งผลต่อการแสดงบทบาทระหว่างหญิง-ชายในสังคม เป็นบรรทัดฐานทางสังคมในการกำหนดว่าผู้หญิงควรมีพฤติกรรมอย่างไรจึงจะเหมาะสม ซึ่งเป็นการคาดหวังจากสังคมว่า ผู้หญิงจะต้องมีความอ่อนหวาน มีความกตัญญู มีหน้าที่ดูแลบ้าน ปรนนิบัติสามี เลี้ยงดูลูก เป็นต้น ในขณะที่สภาพสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ระบบคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่ถูกถ่ายทอดผ่านสื่อต่าง ๆ ยังคงมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมบทบาทของผู้หญิง งานวิจัยนี้จึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ปรากฏในสื่อในช่วงเวลาต่างกันเป็นอย่างไร และผู้หญิงได้มีพฤติกรรมหรือบทบาทอย่างไรในช่วงเวลาดังกล่าว มีความสัมพันธ์กับภาพที่สังคมคาดหวังหรือไม่